

Dinsel Etkiler Altında Düşün ve Hekimlik

Doç. Dr. Nevzat EREN

H.Ü. Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Dinlerin hemen hepsi, insanlara insan sevgisi ve hastalara acıma duygusu ile yaklaşım buyurdularından, hasta bakımı ve özellikle analıkla ilgilenmişlerdir. Özellikle devlet erkinin ortadan kalktığı zamanlarda, toplum içinde örgütlü tek kurum olarak, sağlık/hastalıkla yakından ilgilenmişler ve bu alanda önemli gelişmelerin ortaya çıkmasına olanak hazırlamışlardır.

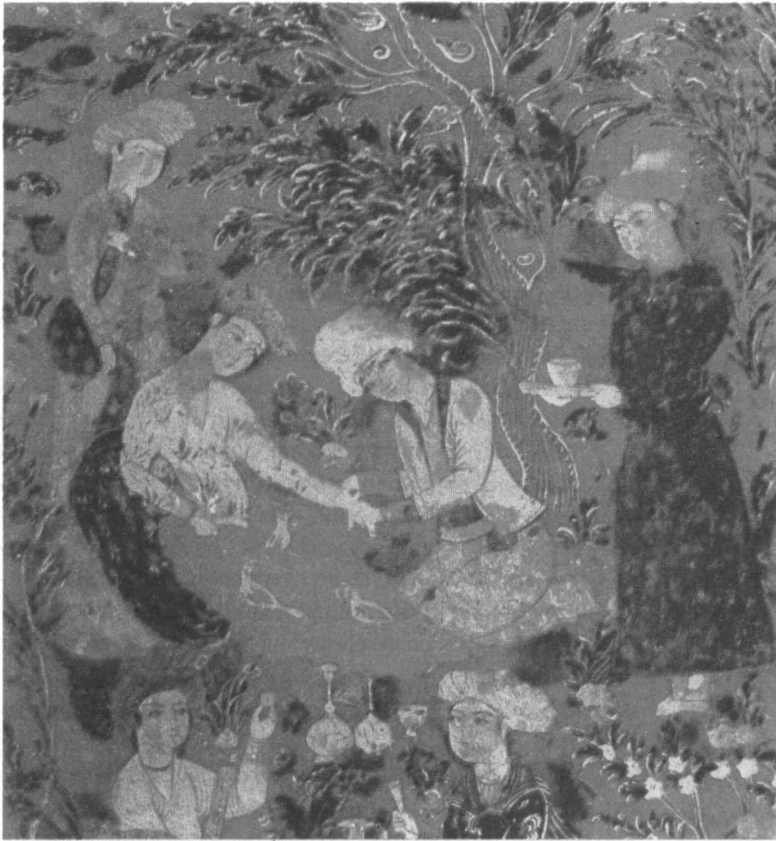
I. İSLAM UYGARLIĞI VE İSLAM HEKİMLİĞİ

1. Kısa İslâm Tarihi: İslam dini tek tanrıcı dinlerin sonuncusudur. İnanca göre bu dinin kuralarını Muhammed'e Tanrı bildirmiştir. Kutsal Kitabı Kuran'dır. Tanrı'nın bu kuraları Muhammed'e bildirmeye başlaması M.S. 610 yılında olmuş, Muhammed yeni dini yaymaya birkaç yıl sonra başlamıştır. O'na önce yakınları inandılar, giderek inananların sayısı artmaya başladı. Mekke'nin ileri gelenleri yeni dinin yoksullar arasında yayıldığını görünce, giderek bu dinin kendi çıkarlarına zarar vereceğini düşündüler ve müslümanlara baskı yaptılar. Muhammed ve O'na inanan bazı yakın arkadaşları M.S. 622 yılında, daha güvenilir bir yer olduğunu düşündükleri Medine Kenti'ne göçtüler. Burada bir kent devleti örgütlediler. Bu kentteki halk arasında yeni din hızla yayıldı. Giderek kent çevresindeki kabileler arasında da müslümanlık yayılmaya başladı. Bunun üzerine Mekke zenginleri ile

müslümanlar arasında bazı savaşlar oldu (Bedir M.S. 624, Uhud 625 ve Hendek 627). Muhammed 630 yılında Mekke'yi kendisine inanmayanlardan aldı ve M.S. 632 yılında öldü. Öldüğü zaman Arap Yarımadası'nın batı yakasının oldukça geniş bir bölümü ele geçirilmişti ve bu bölge halkları da müslüman olmuşlardı.

O'nun ölümünü izleyen döneme İslam tarihinde 'dört halife dönemi' adı verilmektedir. Bu halifeler sırası ile Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'dir. Ömer döneminde Suriye, Irak, Batı İran, Mısır ile Trablus'a kadar olan Kuzey Afrika İslam Devleti'ne katıldı. Halife Osman döneminde ise İran'ın tümü, Türkistan ve Kuzey Batı Afrika ile İspanya ele geçirildi. Dört halife dönemi sonunda İslam İmparatorluğu genişlemesinin hemen hemen sonuna varmıştı.

İslam İmparatorluğu'nun sınırları içinde arapların yanı sıra türkler, İranlılar, berberler, kpotlar ve hristiyan dinine bağlı değişik kökenli topluluklar vardı. Bu nedenle bu karmaşık toplumun yarattığı uygarlığa, her topluluğun ayrı ayrı katkısı olmuştur. Uzun yıllar bu uygarlığa 'arap uygarlığı' adı verilmiştir. Sonraları bu terimin, yukardaki nedenlerle yanlış olduğu anlaşılmış ve 'İslâm uygarlığı' adı kullanılmaya başlanmıştır. Giderek İslam İmparatorluğu içinde İslam olmayan toplumların önemi göz önüne alınmış ve bu kez bu uygarlığa 'İslam Ülkeleri'ndeki Uygarlık' adı verilmiştir.

*Tanrı inancı
ve başka bazı
konularda
değişik görüşler
ileri sürülen,
zaman zaman
ortaya ayrı
okullar
çıkaran
islam dini
ve düşününün
kaynakları da
değişiktir.*

2. İslam Dini

a. Kaynakları: Tanrı inancı ve başka bazı konularda değişik görüşler ileri sürülen, zaman zaman ortaya ayrı okullar çıkaran islam dini ve düşününün kaynakları da değişikdir. Bu kaynaklar arasında Miletos Okulu Düşünürleri'ni, İran ve Hint etkilerini, Zend Avesta ve Rig Veda'yı, Platon ve Aristoteles'i, hristiyan skolastiğini, Hellenistike ekinin verilerini, daha da eskilere gidilirse eski Anadolu'nun ekinel etkilerini saymak olasıdır. Bu kadar değişik etkenlerin varlığına karşın, islam düşüncesi yaratıcı olmaktan çok yineleyici ve sınıflandırıcıdır. İslam'ın düşünsel yaşamı engelleyici bir yanı da yoktur. Çünkü islam dininin içinden çıktığı arap halkları, bir kez şaşılacak kadar din kurallarından bağımsızdılar. Onların tek amacı, çok yoksul olduklarından ülkeler ele geçirmek ve ele geçirdikleri ülkeleri soymaktır.

Bu soygunun ilginç örneği türklerin müslüman olması sırasında ortaya çıkar. Kurala göre müslüman olan, ancak arap olmayan halklardan az vergi alınmaktadır. Bunun üzerine, Seyhun-Ceyhun bölgesinde yaşayan türkler, topluca müslüman olmaya başlarlar. Amaçları daha az vergi vermektir. Bölgedeki arap yönetici, toplanan vergilerdeki büyük düşüştürürkerek, müslüman olan her türkün

sünet olması koşulunu getirir. Türkler sünet olmaya yanaşmazlar ve büyük karışıklıklar çıkar. Durum Bağdat'taki halifeye iletilir. O'nun yanıtı açıktır: 'Tanrı Muhammed'i yeryüzüne, insanlara doğru yolu öğretsin diye göndermiştir, sünetçi olarak değil.' Ancak, Muhammed'in sünetçi olmadığı anlaşılması, türklerin daha çok müslüman olmasına, vergilerin de azalmasına neden olur. Arap yöneticinin duruma getirdiği çözüm, arap soygununun ilginç bir örneğidir. Her yıl, ancak belirli sayıda türk müslüman olabilecektir (1)

b. Konuları: İslam inancı ve düşününün konuları, en yüce varlık olarak Tanrı'dan başlayarak, sıra ile insan davranışlarına dek inen bir dizi içinde yer almaktadır. Varlık türlerinin en yüce yerinde Tanrı yer alır. Tanrı, özü yönünden bütün olarak bilinemez. Kişiliği aklın, bilgi gücünün, anlayış yeteneğinin sınırlarını aşar. O'nun ancak nitelikleri bilinebilir. Bu nitelikler de O'nun görünür evrende neden olduğu olgular aracılığı ile kavranabilir. Tanrı, tüm varlıklardan öncedir, başlangıcı ve sonu yoktur. En olgun ve en yetkin varlıktır. Varlık bile değildir, kavranılamaz bir şeydir. Yaratıcıdır. Her şeyi bilir, her şeyi görür, her şeyi duyar. O'nun bu

nitelikleri ancak düşünülebilir, bir bütün olarak kesinlikle açıklanamaz (2).

Evren, acun Tanrı'nın yaratıdır. Başlangıcı vardır ve er geç, sonu da olacaktır. Evrenin kusursuzluğu Tanrı'nın yüceliğini, yaratıcı gücünün enginliğini gösterir. Tanrı'nın varlığı yaratılmayı, dolayısı ile evrenin varlığını kaçınılmaz kılar.

Evrenin yaratılışı konusunda islam düşününü üç ayrı görüş ileri sürer.

Yaratma eylemi bir kez olmuştur. Tüm oluşlar ve olaylar-sonradan ortaya çıkan sayısız eylemler, evrende birer 'yeniden ortaya çıkıştır.' Tanrı, her olayı yeniden yaratmaz.

Evren, sürekli bir yaratılma içindedir. Her oluş, sonradan ortaya çıkan her olay yeniden ve Tanrı'nın buyruğu ile yaratılmaktadır. Yaratma olayı bir kezlik değil, sürekli Evren başlangıçsızdır, yaratılmamıştır. Tanrı ile eşzamanlıdır. Tanrı ile bir 'oluş' akışı içindedir. Kendi yasaları, özel kuralları vardır. Her olay, kendi özü gereği bağımsız bir kurala göre ortaya çıkar.

Ruh insandan önce yaratılmış, bedene sonradan girmiştir. Bedenden bağımsız bir tözdür (cevherdir). İnsanla birlikte ölmez. Ölüm, ruhun bedenden ayrılması, geldiği Tanrısal kaynağa dönmesidir. İnsan, ruhun özünü bilemez, yalnız dışavuran eylemlerini düşünebilir, belli ölçüler içinde yorumlanabilir. Beden ölümlü, ruh ölümsüzdür. İnsanüstü bir ülkede bağımsız olarak yaşar. Yalnız Tanrı'nın sonsuz ve sınırsız gücüne bağlıdır. Madde ile en küçük bir ilgisi yoktur. Bilmeyi, düşünmeyi, canlılığı, insan olarak eylemde bulunmayı sağlayan ruhtur.

İnsan iki özden yapılmıştır. Biri bağımsız, bedene göre başlangıçsız olan ruh, öteki ruhtan sonra yaratılmış, gelip geçici, yok olucu (fâni) olan bedendir. Bedenin duyular adı verilen değişik nitelikleri vardır. Duyular, ancak ruhun yardımı ile iş görebilirler. Bedene canlılık kazandıran ruh duyuların çalışmasını, algı gücünün gelişmesini sağlar. Tanrı insana az bir istenç (irade-i cüziye) vermiştir. Bu istenç (irade) kişinin tanrısal yanıdır. Tanrı evrenin her yerindedir. İnsan ise belli bir yerde, sınırlı bir alan içindedir. Tanrı, zaman ve yerle (mekânla) sınırlı değilken, insan sınırlıdır. Ancak ruh, beden ölümü üzerine bu sınırlı varlıktan ayrılır.

Akıl ve istenç gibi nitelikler insanlara Tanrı'nın birer bağışdır. Bunlar Tanrısal özelliklerdir. İnsan aklının üç ayrı başansı vardır ki bunlar inanmak, bilmek ve düşünmektir. İnsan, taşıdığı bu güçler nedeniyle inanan (iman eden), inanmayı bilen bir varlıktır. İnsan 'bağımsız isten-

cinin taşıyıcısı olduğundan' davranış ve eylemlerinden dolayı Tanrı'ya karşı sorumludur. Tanrı, insanı yarattıktan sonra, onu tüm eylem ve davranışlarında bağımsız kılmıştır. İnsan bu yüzden yaptıklarının hesabını Tanrı Katı'nda vermek zorundadır.*

Değişik görüşlerin kaynaşmasından doğan islam düşününü, genel olarak bir dinsel ekinin ürünü olarak ele alınmak-taysa da, gerçekte din dışı kalmış, bazan dinle çatışma-yı, dinin ilkelerini, görüşlerini yadsıtmayı bile göze alan okulların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yüzden, islam düşününü adı altında onunla bağdaşmayan düşünsel okulların toplandığı da bir gerçektir. Başlangıçta dinden doğan, sonraları yararlandığı kaynakların derin etkisi altında kalarak dinden ayrılan, dinin ileri sürdüğü görüş-leri bazı deney verilerine, akıl ilkelerine dayanarak çürütmeye çalışan yaygın düşünsel okullar vardır. Bunların, islam dinü adı altında toplanması, ortaya atılan dü-şünce ürünlerinin islam dininin görüşlerine uygun olmala-rından değil, islam ülkelerinde doğup gelişmelerindedir.

İslâm düşününe göre insan bilgisinin iki ana kaynağı var-dır. Bu kaynaklar akıl ve duyular (deneyler) dir. Bu iki kay-nak islâm düşününü adı altında toplanan değişik akımların doğmasına yol açmıştır. Bir bölüm düşünür aklın özünü, genel ilkelerini gene insan aklında aramışlardır. Diğer bir böl-üm düşünür ise aklın bilgi kaynağı olamayacağını, ancak de-neyle, duyular yolu ile gelen bilgileri, kendi kurallarına (ak-lın kurallarına) göre düzene koyabileceğini, bilginin gerçek kaynağının deney olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu düşünür-ler tözlerden (maddelerden) bağımsız bir bilginin olmadığını, olamayacağını söylemişlerdir. Üçüncü bir bölüm düşünür-ler de, tözlerin dışında bir gerçeğin bulunmadığını, varlık kavramı altında toplanan her şeyin töz = madde olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Bu bakımdan, islâm düşüncesi içinde islamlıkla ilgisi ol-mayan, ondan ayrı bir yol tutan düşünce akımlarının sa-yısı, islam dininin kurallarına uyanların sayısından daha çoktur. Bunlar arasında Platon ve Aristoteles'e dayanan akılcılar (meşaiyyeciler), İonia Düşünü'ne bağlı madde-ciler (maddiyun, dehriryun), tüm gerçeklerin ancak sezi yolu ile elde edilebileceğini, sezginin aklı, deneyi, duyu verilerini her zaman aştığını ileri süren Yeni Platoncu' lar (iştirakiyyun, bunlar hem Platon'un, hem de mazde-izm'in etkisinde kalmışlardır) sayılabilir.

* Bu görüş islam düşünürleri arasında tartışma konusu ol-muştur. Bazı düşünürler sonsuz istenç (irade-i külliye) Tanrı'da olduğuna göre, işlediği herhangi bir suçtan ötü-rü, Tanrı'nın insanları yargılamaa hakkı olamayacağını ileri sürmüşlerdir.

1- Doğan AVCIOĞLU., Türklerin Tarihi. Cilt 3, Birinci Bas-kı, Tekin Yayınevi, İstanbul,
2. Meydan Larousse. Birinci Baskı, Cilt IV.